

z zakresu informacji bibliograficznej (naukowej), ale zachęca czytelnika Biblii, aby – systematycznie spotykając się ze słowem Bożym – w końcu stał się miłośnikiem Pisma Świętego.

W pełni zgodzić się trzeba z myślą, jaką ks. J. Kręcidło zapisał na końcu „Słowa wstępnego” w pierwszym tomie dzieła: „Ufam, że niniejsza książka stanie się dla wielu Czytelników drogowskazem pozwalającym lepiej poznać Pismo Święte i kulturę biblijną, po ty, by jeszcze bardziej zachwycić się tym, który jest źródłem i Panem wszelkiego życia” (s. 7). Bardzo wymowna jest data, kiedy zamknął autor przygotowanie swojej książki do publikacji: „W święto Ofiarowania Pańskiego, Warszawa, 2 lutego 2016 r.” Biblia jest dziełem wspaniałomyślnie darowanym przez Boga człowiekowi wszystkich czasów, każdej kultury i cywilizacji.

Rekomendowana praca stanowi cenną pozycją popularyzującą Biblię. Księga ta będzie żywą, dającą życie, inspirującą do ewangelicznego działania i świadectwa o Jezusie Chrystusie, rozwiązującą najtrudniejsze nawet życiowe dylematy, odpowiadającą na egzystencjalne pytania (na które po ludzku rzecz biorąc trudno jest uzyskać nie tylko satysfakcjonującą, ale też jakąkolwiek odpowiedź), kiedy – powtórzmy – weźmie się ją do ręki, kiedy otworzy się ją i zacznie lekturę, by wprowadzić jej życiodajne słowa do serca i umysłu. Wówczas nie sposób, by słowa Biblii nie żyły i nie dawały życia. Część leksykograficzną dzieła *Biblijne mozaiki* (t. 1–2) udostępnić warto najszerszemu kręgowi odbiorców, wprowadzając ją do Internetu na określony portal. Podobnie też całe dzieło winno mieć wersję cyfrową, powszechnie dostępną. Wówczas książka będzie żyła przez lata.

Eugeniusz Sakowicz

Katarzyna Parzych-Blakiewicz, *Teologia dialogu*, Olsztyn 2016, 185 s.

W dzisiejszej rzeczywistości słowo „dialog” urosło do niezwyklej rozmia-
rów. Od dialogu, jako rozmowy dwojga ludzi, poprzez dialog człowieka z ideą
można przejść do dialogu na poszczególnych płaszczyznach: społecznej, po-
litycznej, naukowej, religijnej. Dialog to spotkanie, nie zawsze przeciwników,
czasem niepewności, obaw, niewiedzy, wątpliwości, ignorancji. Otwiera czło-
wieka na spojrzenia, światopoglądy, punkty widzenia, jakie komunikują inni
ludzie, nakazując postawę szacunku i zrozumienia, akceptacji wobec tej od-
mienności. Nie oznacza jednak przymusowej rezygnacji z własnego odniesienia
do określonej kwestii.

Dialog stanowi fundament istnienia i współistnienia ludzi, zarówno w wy-
miarze osobowym, jak również międzywspólnotowym, tzn. pomiędzy jednostką
a grupą społeczną. Jest wspólnym sposobem życia ludzi, zachęcającym ich do

dzielenia się posiadanymi wartościami, dobrami, ale też obiektywnym spojrzeniem na odmienną sytuację życiową drugiego człowieka i siebie samego w relacji z nim.

W dialogu najważniejsze miejsce zajmuje relacja dialogowa, która może zaistnieć dopiero wtedy, kiedy osoby ją nawiązujące traktują się podmiotowo, przyznają sobie równe możliwości dochodzenia własnych racji, z myślą osiągnięcia wspólnego celu.

Autentyczny dialog zakłada: uznanie godności i wolności każdego człowieka oraz jego prawa do wyrażania własnych poglądów, nawet obiektywnie błędnych, wolności sumienia i religii (wyznania), tolerancji. Zjawisko dialogu tworzą trzy nieodzowne komponenty: wewnętrzne uwarunkowania osób lub grup społecznych (postawy), wartości przez nich wyznawane i reprezentowane (poglądy), środki przekazywania myśli. Czynniki te mają wpływ na postawę partnera dialogu, która jest uzależniona od uwarunkowań osobowościowych oraz środowiskowych. Układy społeczne i kulturowe, przynależność grupowa, normy, wartości czy wzorce obowiązujące w grupie odniesienia także wpływają na świadomość i postawę partnera dialogu, sprawiając, że dialog staje się w ogóle możliwy lub zostaje przekreślony.

Dialog to podstawa demokracji. Prowadzi do zgodnego współistnienia społeczeństw. Jest także potrzebny w osiąganiu właściwych, dojrzałych postaw religijnych. Ze względu na konieczność rozwijania umiejętności dialogicznych i wprowadzania dialogu w relacje społeczne, rodzinne, osobiste czy zawodowe rozwija się wielopłaszczyznowa refleksja badająca zagadnienie dialogu. W kontekst tych rozważań wpisuje się publikacja Katarzyny Parzych-Blakiewicz *Teologia dialogu*.

Powyższa publikacja koncentruje się na teologicznym rozumieniu dialogu i systematyzacji zagadnień z obszaru teologii dialogu. Podstaw wiedzy na ten temat dostarcza **dialogika**, sytuująca się w nurcie badań z zakresu filozofii. Wnioski filozoficzne stają się fundamentem dla dalszych badań. Teologia jest dyscypliną naukową, dopełniającą dialogikę w zakresie aksjologicznych i personalistycznych uwarunkowań dialogu. Dialogiczna perspektywa badawcza ma jednak szerszy zakres. Dla teologii dialogu ważne są wnioski pedagogiczne, psychologiczne, socjologiczne, antropologiczne.

Prezentowana książka stanowi podsumowanie teologicznych badań nad zagadnieniem dialogu, prowadzonych przez Autorkę od 1996 roku, uwieńczonych rozprawą doktorską pt. *Dialog jako metoda ewangelizacji współczesnego świata według Jana Pawła II*, Kraków 2000. Autorka przytacza tu również fragmenty własnych, wcześniej opublikowanych, artykułów podejmujących problematykę teologii dialogu, m.in.: *Obecność jako teologiczny aspekt ewangelizacji według nauczania Jana Pawła II*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 2002, t. 13, s. 237–256; *Na progu teologii dialogu. Dar według studium „Osoba i czyn” Karola Wojtyły*, „Filozofia Dialogu” 2003, t. 1, s. 167–174; *Pojęcie dialogu według Karola Wojtyły – Jana Pawła II i jego zastosowanie teologiczne*, „Filozofia Dialogu” 2004,

t. 2, s. 185–200; *Między Bogiem a człowiekiem. Teologiczna refleksja nad myślą Emmanuela Lévinasa*, „Filozofia Religii” 2006, t. 2, s. 93–102; „Dialog” i „dialogiczność” jako narzędzia teologii, „Teologia w Polsce” 2007, nr 1, s. 137–148; *Eklezjalny aspekt kulturowego wymiaru dialogu na podstawie encyklik „Dives in misericordia” i „Deus caritas est”*, „Filozofia Dialogu” 2007, t. 5, s. 103–115; *Chrześcijańskie powołanie do samotności w eklezjalnym aspekcie teologii dialogu*, „Filozofia Dialogu” 2008, t. 6, s. 11–23; *Teologia dialogu jako perspektywa myślenia eklezjalnego. Zarys problematyki*, „Filozofia Dialogu” 2009, t. 7, s. 151–166; *Dialog Przymierza. Dialogika komunikacji między Bogiem a człowiekiem*, „Filozofia Dialogu” 2009, t. 8, s. 167–184; *Dialog wewnątrzkościelny*, „Ateneum Kapłańskie” 153 (2009), z. 2, s. 255–267; *Dialog z ateistami i niewierzącymi*, „Ateneum Kapłańskie” 153 (2009), z. 3, s. 495–506; *Sperancyjny aspekt teologii dialogu w encyklice „Spe salvi” Benedykta XVI*, „Studia Warmińskie” 2012, t. 49, s. 55–65; *Cierpienie w optyce chrześcijańskiej, czyli zagadnienie cierpienia w „Spe salvi”*, „Ateneum Kapłańskie” 160 (2013), z. 1, s. 78–85; *Cierpienie w kategoriach dialogiki*, w: R. Kozłowski, D. Bieńkowska (red.), *Człowiek człowiekowi*, Słupsk 2015, s. 65–78. Wnioski z tych tekstów są względem siebie komplementarne, tworząc fundament ujęcia tezy zawartej w tytule niniejszego opracowania.

Przedstawiana monografia omawia trudne zagadnienia z zakresu teologii dialogu w sposób ciekawy i zrozumiały dla Czytelnika. Na jej całość składają się: wstęp, siedemnaście rozdziałów, zakończenie, wykaz skrótów, bibliografia.

Rozdział pierwszy podejmuje kwestię komunikacji i dialogu. Znajdujemy tu następujące bloki tematyczne: porozumienie dla dialogicznych więzi; komunikacja dla zrozumienia; dialog dla wspólnoty; komplementarność komunikacji i dialogu; dialogiczność komunikacji. Rozdział drugi prezentuje problematykę sytuacji dialogicznej i dialogu. Nawiązuje do filozofii Martina Bubera, który dokonał analizy zjawiska relacji podmiotu do przedmiotów znajdujących się w pobliżu. Wyprowadził z tego dwa zasadnicze słowa: „Ja-Ty”, „Ja-Ono”, wyrażające dynamizm podmiotu wchodzącego w relacje z różnymi przedmiotami, świadomość własnego bytu oraz poznania istnienia innych bytów. Znajdujemy tu również kolejne zagadnienia: zagadnienie zasady dialogicznej, relacji, dialogicznego ciągu wydarzeń, poszukiwań dialogicznych (horyzonty badań, wieloaspektowe ujęcie dialogu).

Trzeci rozdział dotyczy obecności i spotkania. Istotnym momentem definiującym wydarzenie dialogiczne jest obecność i prawdziwe spotkanie dwóch osób. Chodzi tu nie tylko o zwrócenie uwagi na inną osobę, ale przede wszystkim świadome, realne, zdecydowane trwanie wobec kogoś innego. W tym kontekście należy rozpatrywać obecność drugiej osoby, dialogiczne „Naprzeciw i Między”, dialogiczną obecność, czyli „Jestem”, fenomen spotkania, dialogiczne spotkanie, czyli „Ty Jesteś”.

Rozdział czwarty analizuje osobę jako uczestnika dialogu. Ukazuje kategorie osób, autonomię osoby, osobową dynamikę (działanie i dzianie się,

uprzedmiotawianie podmiotowe, spełnianie się), podmiotowość osoby, granice międzypodmiotowe i ich przekraczanie, osobę partnera w relacjach dialogicznych, równorzędność partnerów dialogu.

W rozdziale piątym pojawia się tematyka dynamiki dialogicznej. Mamy tu zagadnienia: czynu osoby, czynu w dialogu (słowo), aksjologicznych uwarunkowań dialogu, ofiarowania i przyjmowania w dynamice relacji podmiotowych, mowy – jako wyrazu dialogicznej aktywności podmiotu, symetryczności i niesymetryczności relacji międzyludzkich, niepowtarzalności podmiotowej, „natężenia” dialogicznego, dystansu wobec Innego według Filozofii Twarzy.

Rozdział szósty omawia informację dialogiczną. Ukazuje osobę jako aksjologiczną treść dialogicznego przekazu, dialogiczny dar, strukturę informacji dialogicznej, kwalifikację teologiczną definicji daru (dynamizm życia wewnątrztrynitarnego, *feri* osoby ludzkiej).

Rozdział siódmy obejmuje dialogiczną aksjologię. Podejmuje zagadnienie powinności dialogicznej, Czegós i Kogoś, przestrzeni aksjologicznej, wartościowania, spełnienia w odniesieniu do wartości.

Rozdział ósmy określa dopełnienie sytuacji dialogicznej. Pokazuje owoce dialogu jako efekt wieńczący dynamikę dialogiczną. Podejmuje też tematykę pojednania i poznania, które są owocami dialogu.

W rozdziale dziewiątym występuje problematyka ciągłości dialogicznej. Uwzględnia ona „dialogikę” Filozofii Dramatu, żywotność dialogicznego Między, spełnienie bytowe, będące kierunkiem ciągłości dialogicznej.

Rozdział dziesiąty prezentuje wspólnotę, która stanowi cel dialogu. Opisuje społeczności grupowe (miejsca i czasu, celu [instytucjonalna], podobieństwa), społeczność dialogiczną, wspólnotę jako „organizm dialogiczny”, imperatyw osobowy uczestnictwa we wspólnocie, Teorię Uczestnictwa, aspekty „współbywania” (moralny, charyzmatyczny), cechy relacji (zaangażowanie uczestników w relacje wewnątrzwspólnotowe, atmosfera dramatu, ślad relacji w osobie).

Rozdział jedenasty ukazuje miłość jako kategorię dialogiczną. Podaje typologię komunikacji międzyludzkich (nadawanie, dopominanie się, dialog). Akcentuje imperatyw dobra i prawdy. Wskazuje na zaniechania w tym zakresie (obszar komunikacji i typy nadawania, dopominania się, dialogu) oraz na warunki jego zachowania (więzy i więzi, dialog a miłość).

Rozdział dwunasty przedstawia kulturę dialogu. Omawia problematykę ukierunkowania na tworzenie wspólnoty, harmonii osoby z otoczeniem, wytrwałości w relacji, kompetencji dialogicznych (słuchanie, odpowiedź zwrotna, asertywność, komunikatywność), uczciwości dialogicznej, oceny sytuacji komunikacyjnej, sytuacji konfliktowej a dialogu (dialogiczny próg, dialogiczność napięcia aksjologicznego, pokonywanie dialogicznego progu, postawy antydialogiczne).

Rozdział trzynasty zawiera **teologalną** strukturę dialogu. Ukazuje przejście od filozofii do teologii dialogu, Boski Ślad w człowieku, dialogiczny charakter relacji człowieka z Bogiem, realizm Ja-Ty Boga z człowiekiem.

Rozdział czternasty wymienia biblijne podstawy dialogu. Akcentuje historiozbawczą intencję dialogiczną, dialogiczne Naprzeciw z Bogiem, intencję dialogiczną w biblijnym przesłaniu sytuacji dialogicznych, dialogiczne dopełnienie według sytuacji biblijnych.

Rozdział piętnasty podkreśla znaczenie Przymierza z Bogiem. Wskazuje na biblijne podstawy Przymierza Boga z człowiekiem (posłuszeństwo [„Słuchaj Izraelu!”], miłość [„Nowe” Przymierze]), Boską inicjatywę dialogu, człowieka w dialogu z Bogiem, nierówność partnerów w komunikacji między Bogiem a człowiekiem, zbawczy sens Przymierza (powszechna wola zbawcza Boga, człowiek – ośrodek historyczny wydarzenia zbawczego, wspólnototwórczy sens relacji Boga z człowiekiem), wspólnotę Przymierza.

Rozdział szesnasty omawia dialogiczną wspólnotę **teandryczną**. Prezentuje relacje wewnątrz i międzykategorialne („we” wspólnotcie, „przez” wspólnotę, „do” nowej wspólnoty), teologiczno-dialogiczną wizję wspólnoty, historiozbawczy aspekt wspólnoty teandrycznej, Parakleta jako sprawcę mesjańskiego sensu Eklezji w wyjaśnieniach **dialogiki** teologicznej, kenozę będącą zasadą eklezjalności, Eucharystię jako podstawę życia Eklezji.

Rozdział siedemnasty prezentuje kwestie teologiczne i egzystencjalne w perspektywie teologii dialogu. Wymienia wspólnotę jako założenie teologii dialogu, kategorie teologiczno-dialogiczne (przebaczenie, cierpienie, współtworzenie, nadzieja). Naświetla: **sperancyjny** wymiar (przeniknięty nadzieją) teologii dialogu w encyklice *Spe salvi* Benedykta XVI, „miłość eklezjalną” w dialogicznym aspekcie sakramentalności Kościoła, powołanie do samotności w perspektywie teologii dialogu, cierpienie według **dialogiki** (refleksja na kanwie filozofii i teologii dialogu [„cierpienie pożyteczne i szkodliwe”, różnice dialogiczne, sprzeciw dialogiczny, teologiczna perspektywa, realizm zbawczy]). W rozdziale tym znajdziemy także ewangelizacyjne aspekty kwestii teologiczno-dialogicznych (dialogiczna obecność jako metoda dialogu w ewangelizacji, radość chrześcijańska, kapłan – człowiek dialogu). Występuje tu również tematyka Kościoła w dialogu (dialogiczny charakter dynamiki eklezjalnej, dialog wewnątrzkościelny, eklezjalny dialog dzieł, dialog z ateistami i niewierzącymi).

Lektura omawianej publikacji prowadzi do wniosku, że dialog to rzeczywistość doświadczana w najbardziej intymnej sferze osoby – ludzkim Ja. Dramatyczność tego wydarzenia uwidacznia się w czasie konfrontacji dialogicznego Ja z Innym. Dynamika rozwoju powyższego dramatu polega na zdolności przekształcenia wzajemnych relacji w dialog. To osobowe spotkanie Ja-Ty musi opierać się na poszukiwaniu prawdy i dobra.

Dialog rozwija się tylko wtedy, gdy uczestnicy zachowują prawdę i dobro, świadcząc o tym w swoich postawach akceptacji, ofiarności i miłości wobec innych ludzi. Teologiczne spojrzenie na kwestię dialogu koncentruje się na Biblii, wzajemnych relacjach między Bogiem (Stwórcą) a człowiekiem (stworzenie na obraz i podobieństwo Boże). Jest to „dialog Przymierza”, w którym Bóg i człowiek

są „partnerami”. Przymierze służy zbawieniu ludzkości i świata. Człowiek staje się odbiorcą Bożej łaski, przekazując je całemu stworzeniu.

Teologia dialogu dostarcza metodyki badaniom teologicznym, które mają wymiar historiozbowczy. Jej specyfika koncentruje się na kwestii eklezjologicznej, gdzie Kościół jawi się jako wspólnota **teandryczna**, funkcjonująca w dwóch wymiarach (wertikalny i horyzontalny) oraz kierunkach (globalny i międzypokoleniowy).

Książka Katarzyny Parzych-Blakiewicz to kompendium wiedzy z zakresu teologii dialogu. Jest to publikacja wartościowa nie tylko pod względem teoretycznym (naukowym), ale także praktycznym (podaje cenne wskazówki dotyczące prowadzenia dialogu). Można ją polecić filozofom, teologom, duszpasterzom oraz wszystkim, którzy podejmują dialog na różnych płaszczyznach.

Paweł Szuppe

Zbigniew Babicki, Dariusz Stępkowski (red.), *Pedagogika wobec duchowości – duchowość wobec pedagogiki*, Warszawa 2016, 200 s.

Pedagogika (ang. *pedagogy, pedagogics*) jest pojęciem wieloznacznym, nawiązującym do kultury grecko-rzymskiej (helleńskiej). Oznaczało ono dziecko (młodzieńca) wymagającego umiejętnej opieki, prowadzenia ze strony dorosłego, kształcenia i wychowania do odpowiednich postaw. W rozwoju dziejowym pedagogika stała się refleksją filozoficzną, gałęzią wiedzy o kształceniu i wychowaniu, teorią wychowania, wspólnotową formacją intelektualną.

Duchowość (łac. *spiritualitas*) to termin określający formę wewnętrznego życia, opartego na akceptacji świętości (*sacrum*) jako wartości nadrzędnej, kształtującej świadomość człowieka i jego dążenie do osobistej doskonałości w perspektywie pełni eschatycznej. Łączy w sobie religijność, ascezę, mistykę. Stanowi przedmiot badań teologii duchowości.

W chrześcijaństwie duchowość oznacza konkretny wzór relacji człowieka z Bogiem i środowiskiem. Podkreśla wyjątkowy aspekt tajemnicy Jezusa Chrystusa. Sprawia, że człowiek uświadamia sobie możliwość przekraczania swych granic.

Pedagogika i duchowość to wprawdzie dwa różne pojęcia, ale które wzajemnie się uzupełniają. Pedagogika – jako nauka o kształceniu oraz wychowaniu – odnosi się do duchowości. Duchowość natomiast ma wymiar pedagogiczny. W tym kontekście warto spojrzeć na książkę *Pedagogika wobec duchowości – duchowość wobec pedagogiki* pod redakcją Z. Babickiego i D. Stępkowskiego.

Redaktorzy omawianej publikacji podkreślają konieczność włączenia się pedagogów w dyskurs rozważań nad duchowością choćby dlatego, że dyscyplina, którą reprezentują, wyrasta z humanistycznej tradycji myślenia na temat człowieka i jego rozwoju. Tradycję tę tworzą ujęcia filozoficzno-religijne.